

Wojciech Hyk
Zbigniew Stojek

Analiza statystyczna w laboratorium analitycznym

WYDANIE TRZECIE

Wydział Chemii Uniwersytetu Warszawskiego
Warszawa 2010

Recenzent: *prof. dr hab. Adam Hulanicki*

Okładkę i strony tytułowe projektował: *Wojciech Hyk*

Skład i łamanie: *Firma Wydawnicza K2*

Druk: *Firma Wydawnicza K2*

© Copyright by Wojciech Hyk and Zbigniew Stojek
Warszawa 2010

Printed in Poland
All rights reserved

Utwór w całości ani we fragmentach nie może być powielany ani rozpowszechniany za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych, w tym również nie może być umieszczany ani rozpowszechniany w postaci cyfrowej, zarówno w Internecie, jak i w sieciach lokalnych, bez pisemnej zgody autorów.

Wydanie III, rozszerzone

ISBN 83-915857-5-1

Spis treści

1. Od autorów	5
2. Podstawowe pojęcia w analizie statystycznej	7
2.1 Podstawowe definicje	7
2.1.1 Próbką analityczną	7
2.1.2 Próbką statystyczną, losową	7
2.1.3 Średnia arytmetyczna próbki statystycznej	8
2.1.4 Rozrzut (rozstęp) wyników	8
2.1.5 Wariancja	8
2.1.6 Odchylenie standardowe	9
2.1.7 Względne odchylenie standardowe	9
2.1.8 Współczynnik zmienności	9
2.1.9 Błąd standardowy	10
2.1.10 Niepewność pomiaru	10
2.1.11 Precyzja	10
2.1.12 Dokładność i poprawność	10
2.1.13 Materiał odniesienia	11
2.1.14 Pomiar	11
2.2 Rozkład normalny (Gausa)	12
2.3 Cyfry znaczące	17
2.4 Reguły zaokrąglania liczb	20
2.5 Wynik pomiaru i jego zapis	21
3. Błędy i niepewność pomiaru	22
3.1 Błędy pomiarowe	23
3.2 Szacowanie niepewności pomiaru	25
3.3 Propagacja niepewności	30
3.4 Propagacja niepewności w praktyce laboratoryjnej. Przykłady	35
3.5 Niepewność rozszerzona	44
4. Testy statystyczne	45
4.1 Testy na wykrycie błędu grubego	46
4.1.1 Test Dixona	46
4.1.2 Test Grubbsa	48
4.2 Testy istotności	50
4.2.1 Porównanie wartości średniej próbki z wartością prawdziwą	50
4.2.2 Porównanie wartości średnich dwóch próbek	54
4.2.3 Porównanie wartości parami	56
4.2.4 Testy istotności jedno- i dwustronne	57
4.2.5 Porównanie odchyłeń standardowych: test F	59
4.2.6 Podsumowanie	60

5. Regresja liniowa	65
5.1 Regresja liniowa zwykła	65
5.2 Krzywa kalibracyjna. Wyznaczanie stężenia analitu w badanej próbce	68
5.3 Metoda kilkakrotnego dodatku wzorca	72
5.4 Regresja liniowa ważona	74
5.5 Linearyzacja funkcji	79
6. Walidacja metody pomiarowej	84
6.1 Zakres roboczy (analityczny) i charakterystyka krzywej kalibracyjnej	85
6.2 Powtarzalność	87
6.3 Odtwarzalność	90
6.4 Obciążenie	93
6.5 Poprawność	103
6.6 Odporność	104
6.7 Granica wykrywalności i granica oznaczalności	104
6.8 Szacowanie niepewności pomiaru	106
7. Karty kontrolne	115
7.1 Karty Shewharta	115
7.2 Karta CuSum	130
8. E-stat: analiza statystyczna przez Internet	133
8.1 Krótka charakterystyka modułów e-stat	135
8.1.1 Testy statystyczne	135
8.1.2 Regresja liniowa	135
8.1.3 Karty kontrolne	135
8.1.4 Szacowanie niepewności	136
8.1.5 Tablice rozkładów statystycznych	136
8.2 Walidacja metody pomiarowej za pomocą usługi e-stat	136
8.2.1 Konstrukcja i charakterystyka krzywej kalibracyjnej	137
8.2.2 Badanie powtarzalności (precyzji)	143
8.2.3 Badanie obciążenia	147
8.2.4 Szacowanie niepewności	150
9. Wstęp do chemometrii	158
9.1 Przygotowanie danych do obróbki chemometrycznej	159
9.1.1 Transformacje zmiennych	159
9.2 Analiza podobieństwa	161
9.3 Metoda głównych składowych	162
9.4 Optymalizacja – metoda simpleksu	163
9.5 Rozpoznawanie obrazów	164
9.6 Sposób pomiaru ilości informacji uzyskanej w procesie analitycznym	167
10. Tablice	170
Literatura uzupełniająca	173
Skorowidz	174

1. Od autorów

Niniejszy skrypt jest trzecim wydaniem naszej książki, która ukazała się w 2000 r. pod tym samym tytułem. Skierowany jest głównie do studentów i doktorantów specjalizujących się w chemii analitycznej oraz innych osób, które zawodowo wykonują analizy chemiczne. Dlatego też szereg przykładów umieszczonych w skrypcie jest ściśle związanych z praktyką laboratoriów analitycznych. Skrypt zawiera również zagadnienia takie jak rodzaje błędów eksperymentalnych i ich charakterystyka, propagacja błędów losowych, szacowanie niepewności uzyskanego wyniku czy regresja liniowa, które mają szersze znaczenie i dotyczą wszystkich pomiarów wykonywanych w laboratoriach naukowych.

Odpowiednie wykonanie statystycznej analizy uzyskanych wyników pomiarowych prowadzi do zwiększenia ilości informacji podawanej bezpośrednio czytelnikowi i w związku z tym podnosi jakość każdego sprawozdania. Jakość wyniku eksperymentalnego zawsze była istotna, ale w ostatnich latach stała się szczególnie ważna, zwłaszcza w chemii analitycznej. Zamawiający usługi analityczne ma prawo oczekiwać, że wyniki analiz uzyskane w laboratorium są poprawne oraz wiarygodne, gdyż decyzje są zwykle podejmowane na podstawie dostarczonego sprawozdania. Błędne decyzje podjęte w oparciu o błędne lub nieprawidłowo przedstawione rezultaty mogą między innymi doprowadzić do strat finansowych w przemyśle chemicznym, do nieprawidłowości w wymierzaniu opłat celnych, do niepotrzebnych skażeń środowiska i zagrożeń dla zdrowia ludzi oraz do niewłaściwych werdyktów w procesach sądowych.

Materiał zawarty w skrypcie powinien być pomocny osobom mniej doświadczonym w prowadzeniu statystycznej analizy wyników pomiarowych. Z drugiej strony, bardziej zaawansowany czytelnik odnajdzie w nim między innymi rozdziały szczegółowo traktujące o sposobach sterowania jakością badań w rutynowej pracy laboratoryjnej lub traktujące o bardziej zaawansowanych technikach chemometrycznych niezwykle przydatnych w przypadku bardzo dużych zbiorów danych eksperymentalnych. Zagadnienia te wychodzą naprzeciw nowym wyzwaniom chemii analitycznej.

Skrypt jest również potrzebnym uzupełnieniem opracowanej usługi internetowej o nazwie e-stat, pozwalającej prowadzić, często bardzo złożone, obliczenia statystyczne przez Internet. Usługa e-stat dostępna jest na stronie www.e-stat.pl. Krótka charakterystyka oraz możliwości usługi e-stat przedstawiono w jednym z rozdziałów.

Wydanie trzecie zostało znacząco rozszerzone oraz uzupełnione o nowe treści zawierające zagadnienia związane z procesem kontroli jakości wyników pomiarów analitycznych. Ważnym ogniwem tego procesu jest walidacja metody pomiarowej, której elementy szczegółowo omówiono w jednym z rozdziałów. Dodatkowe przykłady oraz schemat walidacji ogólnej procedury analitycznej, wykorzystujący usługę e-stat, wzbogacają wprowadzony materiał nadając mu większą użyteczność i przejrzystość.